

ПЕРЕДМОВА

Ірина Ходак

В історії українського мистецтва навряд чи знайдеться художник, спроможний конкурувати з Василем Кричевським (1872–1952) як за універсальністю обдарування, так і за значимістю створеного практично в кожній із царин — архітектурі, дизайні, малярстві, графіці, декоративно-вжитковому мистецтві, сценографії, кінематографії. Ще на творчому злеті колеги відчували в ньому постать ренесансного кшталту¹⁾, а він — ніби виправдовуючи сподівання — повсякчас дивував новими гранями і як мистець, і як ревний колекціонер, невтомний дослідник, палкий публіцист, художній критик, громадський діяч, пам'яткоохоронець, і, безумовно, педагог, без якого неможливо уявити становлення вищої художньої освіти в країні. Сучасники та нащадки не шкодували епітетів для майстра, чий творчий доробок маніфестував і уречевив національне відродження першої половини минулого століття, та, певно, однією з найобразніших (і відповідно найчастіше цитованих) залишається характеристика, яку дав йому понад піввіку тому Святослав Гординський: «Якщо уявити собі мистецтво якогось народу як храм, що спирається на колони, то, власне, однією з таких колон українського мистецтва був покійний Василь Кричевський»²⁾.

Хоч як дивно, у незалежній Україні ім'я В. Кричевського поки що не спромоглося повернути собі той культовий статус, який мало на батьківщині в першій половині та зберігало в діаспорі в другій половині ХХ ст. З чим це пов'язано? На позір може видатися, що ситуація зумовлена поверховим розумінням його дороб-

ку й упередженим ставленням на певних етапах нашої історії до мистців, які зверталися до національної традиції. Звідси зневажливі закиди в «ретроспективізмі», «етнографізмі», «фольклоризмі», «традиціоналізмі». Але якщо так, то чому культовими постатями давно вже стали сучасники художника — Михайло Бойчук і Георгій Нарбут, перший з яких наснажувався українським середньовічним культовим малярством, другий — бароковою культурою і народним мистецтвом? Щоправда, на відміну від харизматичного М. Бойчука з виразним тоталітарним складом характеру, лагідний на вдачу В. Кричевський, попри чималу кількість учнів, послідовників та епігонів, не міг похизуватися чітко окресленою школою з войовничими деклараціями й такими самими методами утвердження власного еґо. До того ж він не має плакатного образу мученика системи, подібно до свого затятого опонента та низки його прибічників. Коли советська влада, яку радо прийняв М. Бойчук, знищувала його в горнилі масового терору, В. Кричевський — творець Великого і Малого Гербів та інших інсигній Української Народної Республіки — продовжував отримувати відповідальні державні замовлення та відзнаки, зокрема заслуженого діяча мистецтв і доктора мистецтвознавчих наук, а чиясь невидима рука раз у раз викреслювала його ім'я з переліку членів так званих контрреволюційних організацій у протоколах допитів представників культурної еліти. Звиклі до чорно-білого прочитання історії нагадають, що «з конечності збереження життя» мистець тоді навіть відцурався рідної мови, завдяки чому йому «пощастило пролізти крізь вухо голки сталінських чисток»³⁾. Але небагато задумуються, чого вартувало створити

¹⁾ Труш І. Українська артистична вистава у Києві. III. Василь Кричевський / Іван Труш // Діло. — 1912. — 26 січ.

²⁾ Гординський С. Василь Григорович Кричевський (1872 р. — 1952 р.) / С. Гординський // Свобода. — Jersey City, 1952. — 30 листоп. — Чис. 40. — С. 1.

³⁾ Самчук У. На коні вороному : спомини і враження / Улас Самчук. — Вид. 2-е. — Вінніпег, 1990. — С. 203, 204.

заховують повний спокій; хвилі мають рисунок коріння...

Взагалі рисунок такий, що гірше трудно. Воли виглядають як свині, коней мало — козачество ходить більш пішо, але де попадеться ся кінь, то краще б його не було. Жіночі лиця старообразні, негарні — майже ніодного милого лиця, хоч

в ілюстрованих місцях поезій описують ся лица красиві. Перспектива просто страшна. Виконанне незвичайно невиразне.

Видавець краще б зробив, якби повиймав ілюстрації з ілюстрованих випусків і пускав би самі Шевченкови твори без таких сумнівних додатків.

ПРОТОКОЛ ЖЮРІ.

Року 1912, 8 січня

Засідання журі по виборі проектів для павільону українських книгарень на Київській краєвій виставці.

Прислано 13 проектів під девізами: «Хмара», «Поступ», «Зіронька», «7½», «Дочка», «Квітка», «На Новий Рік», «Чоловік з України», «Поділля», «Весняний вечір», «Стодоля», «Сіверщина», «Кобза».

Одноголосно ухвалено проект під девізом «Хмара». По распечатанню конверта під девізом

«Хмара» виявилось, що автор проекта є Микола Олексієвич Шехонін, громадянський інженер з Києва.

В ухваленому проекті, на нашу думку, треба зробити де-які відміни: на поперечній частині хати слід би вробити більший спуск даху, потім викинути комін і зробити башту нижчою.

*П. Холодний,
І. Бурячок,
В. Кричевський*

РОЗУМІННЯ УКРАЇНСЬКОГО СТИЛЮ

(1914)

Здеякого часу в нашій пресі надто часто і досить неправдиво почали уживати слова: «Український стиль».

Років 12–15 тому публіка широка цілком не знала і не уявляла собі, що може існувати стиль «Український». Згодом, дякуючи праці скількох

одиниць, народився інтерес до цього стилю, і під нього почали, не розбіраючись, підводити все культурно-містецьке надбання України. Далі, — в останній уже рік, коли де-хто з наукових дослідників, аналізуючи архітектурний матеріал, зауважив, що всі, майже, будови трьох останніх

НАРБУТ В УКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ

(1928)

Вмирні часи я Юрія Івановича Нарбута не знав.

Наше знайомство точилося в ментрежному житті найбільшого піднесення громадянської війни.

З лагідною посмішкою Юр. Івановича, із згуками голосу його мимоволі асоціюється в моїй уяві цокотіння кулеметів і далеке бухання гармат.

Ще в літі 1917-го року, коли остаточно було вирішене утворення Української Академії Мистецтва, — прийшов до мене Д. В. Антонович з пропозицією запросити художника Нарбута на професора графіки. Обоє ми були членами комісії по заснованню Академії і розуміли, який великий здобуток матиме Академія в особі Нарбута, интересного, талановитого графіка й бездоганного майстра.

14-го жовтня Комісія обрала до Академії вісім професорів, в число яких ввійшов і Юр. Ів. Нарбут.

З'організувати Академію Комісія постановила по системі індивідуальних майстерень.

«Як в ліпші дні Ренесансу учились іменно в приватних майстернях окремих майстрів, — сказано було в офіційній пояснючій записці, — так сконструйована й Академія Мистецтва. Вона состоїть з таких майстерень:

КРИЧЕВСЬКИЙ Ф. — жанр побутово-історичний, офорт, скульптура; МУРАШКО А. — портрет; ЖУК М. — декоративне малярство; КРИЧЕВСЬКИЙ В. — Українське будівництво й народне мистецтво; МАНЕВИЧ [А.] — пейзаж декоративний; БУРАЧЕК М. — пейзаж інтимний, літографія; БОЙЧУК М. — релігійне малярство, мозаїка, фреска, ікона, НАРБУТ Ю. — графіка».

Такий був склад професури й майстерень нової Академії. Перше знайомство наше з Нарбутом пройшло в різних клопотах і біганині в справах по утворенню нової Академії. Спочатку у Юр. Ів. почувалась ніби якась розгубленість. З столичної атмосфери він попав до провінційної і приглядався, обережно пристосовувався до нових людей та умовин.

На нас-же всіх цей веселий, огрядний чоловік з живими проникливими очима в одягу «земгу-

сара» одразу вплинув приваблююче. Пам'ятаю чітко, як ми, новообрані професори Академії Мистецтва, улаштували свою показову виставку і як підчас цього улаштування Юр. Ів. зі мною ближче зійшовся. Ми позносили свої роботи, і Нарбут розташував свій відділ поруч з моїм. Зрідка кидав він кому небудь з нас жартовливі поради і обережні дотепні спостереження. Робіт своїх він дав не багато, — не більш дюжини. Декілька літер з абетки, сільветний автопортрет, якісь руїни. Всі вони були остільки майстерні, технічно викінчені, що ми всі з захопленням розглядали їх.

У свою чергу Нарбут мені зауважив, що наводить у нас більш свіжі художні течії, ніж надіявся знайти в провінції.

Розглядаючи мій відділ, Нарбут найбільш зацікавився графіками. Особливо довго він стояв перед обгорткою до «Культурно-національного руху», — зробленою в стилі дерев'яної гравюри 16-го віку. Розпитуючи мене і згоджуючись із моєю площинною трактовкою і зпрощеною орнаменталією, він заявив, що це йому дуже подобається.

Розбалакавшись про стародруки та гравюри ранніх лаврських видань і дізнавшись, що я люблю і колекціоную художню старовину, він оживився і обіцяв на завтра-ж зайти до мене. На другий-же день він у мене був. З захопленням знавця-аматора розглядав він блакитні українські килими, побутові портрети 17-го, 18-го віку, старовинні меблі, смакував хинський фарфор, роздивляючись рисунки на йому. Срібні свічники, особливо Лизаветинські з гірляндами роз, привели його в екстаз. Що-ж до колекції народнього художнього виробництва — гутнього скла, кераміки й дереворізьби, — то Юрій Ів. виявив до неї цілковиту байдужість. Око його було виховане на тонкій техніці, і грубі речі народнього виробу на нього не впливали тоді. Він просто їх не помічав. За те, побачивши на столі в моїй майстерні старі кліше, гравіровані Григорієм Левіцьким, він з замилуванням взяв їх у руки, розглядав, хвалив і, загораючись захопленням фахового митця, знов балакав багато про стару

Ось про що говорить робота Василя Кричевського в кіно. Не Василя Кричевського, як певного індивідуума, а як представника найкращих зі старшої генерації українських митців.

Що дав тепер В. Г. Кричевський, як творець, як індивідуум, для молодшої нашої кінематографії?

Принісши сюди свої знання, свій досвід і свій хист, він чи не перший вдарив по тій потворній марі «пейзажності», що так міцно була засіла в нашому кіно.

Правда, один у полі воїн не зможе, часом, знищити всіх ворогів, і тому «пейзаж» ще має вхід до наших кіно-ательє, але машкару з нього вже зірвано, його викрито й спалюжено.

Осиковий кілок у могилу шароваристих малоросіян, цих витворів безграмотного ханжонківсько-дранковського «кіно творця» почав перший вганяти, безумовно, В. Кричевський. І то не бойовими гаслами чи фразами, а реальною роботою над реальним матеріалом.

Він почав учити абетці українознавства наших кінематографістів.

Така його робота над фільмами «Тарас Шевченко», «Тарас Трясило», «Борислав сміється».

Але цим він не обмежився: реставруванням, корегуванням того історично-побутового матеріалу, що в фільми вкладався.

В цій галузі В. Кричевський проробив величезну роботу. Коли багатьом картинам нашим можна багато де-чого закинути з боку правдивості історично-художнього оформлення їхньо-

го, то там, де працював Кричевський, вони були гарантовані від закидів.

Проте В. Г. Кричевський не тільки реставрує, але й деформує той історично-художній матеріал, що за допомогою його він оформлює декорації та реквізит фільму.

В наслідок цієї роботи його ми й маємо ті майже графічно виконані декорації в «Звенигорі», що так яскраво підкреслюють і передають увесь легендарний характер сцен скандинаво-слов'янських.

Безумовно, в цій своїй роботі він дав ті взірці не реалістичних декорацій в кіно, як павільйонів, так і «натури», що мимоволі нагадують славетні декорації «Нібелунгів», які вважаються ще й досі за неперевершений етап роботи художника в кіно.

Проте є різниця: коли штучні ліси «Нібелунгів» вражають своєю бундючною розкішшю, своєю грандіозністю, але й поряд із цим несмаком та якимось купецьким «розмахом», то декорації «Звенигори» — менш «грандіозні» та «шикарні», проте глибші, культурніші і тактовніші. Вони не «пруть» із екрану, а зливаються в одне суцільне зі всім тим, що кадр заповнює.

І те, що, зливаючись, вони не розпливаються і не зникають і при способі позафокусного знімання, якого вжито в цих сценах, — свідчить за те, що В. Кричевський органічно ввійшов у кіно, пізнав його «таємниці» і не як реставратор, а як активний творець працював у ньому.

ВАСИЛЬ КРИЧЕВСЬКИЙ

С. Таранушенко

(1929)

Проф. В. Г. Кричевський — один з найвизначніших і заслуженіших перед українською мистецькою культурою майстрів старшої генерації. Про нього з повним правом можна говорити, як про митця-громадянина з широким діапазоном інтересів. Його творчість

у своїй основі демократична в найкращому розумінні цього слова. Його мистецтво завжди має ухил до практичного застосування. З природи своєї він чужий поглядів і практики відірваного від життя «мистецтва для мистецтва». Він завжди був активний ворог вузості, зашкарублості чи

**ВИПИСКИ З КНИГИ ВРАЖЕНЬ ВІД ПЕРСОНАЛЬНОЇ ВИСТАВКИ ТВОРІВ
В. Г. КРИЧЕВСЬКОГО (КИЇВ, 1940 р.)**

Я посетил выставку работ заслуж. деятеля искусств В. Г. К. На выставке показано замечательное разнообразие и мастерство этого художника. На меня очень сильное впечатление произвели превосходный пейзаж «Торчелло» с его светлым и нежным колоритом и замечательно переданной перспективой, «На Днепре» с его облаками и плотами, «Пейзаж» (1901 г.), «Троянды» и др. Великолепны его маленькие работы, по четыре собранные в витринках, сочные и свежие, они поражают своею легкостью («Алупка», «Алушта», «Харьков», «Дом»). В таких работах, как «Скелястый берег» и других морских пейзажах, в оттеняемой темнизою берега синеве моря чувствуется влияние великого Куинджи. Особо следует отметить рисунки Кричевского. Он замечательно понял и нарисовал психологические портреты «гоголевских типов», крестьян и др. По рисункам В. Г. К. можно учиться четкости линий и мастерской передаче фактуры. Несколько неудачны, по-моему, пейзажи «Кисловодск» из-за сухости его колорита и «Шишаки» (насчет последней я, может быть, ошибаюсь. Здесь сухость колорита оправдывается, пожалуй, сухостью песков).

Кричевский в этой выставке показал себя замечательным мастером пейзажа и рисунка, великолепным колористом, превосходным мастером акварели (пожалуй, лишь один Шовкуненко из всех украинских художников сравнится с Кричевским). У Крич. молодым художникам следует учиться быть *самими собой* (не подражая другим и не остервенело стараясь быть своеобразным, из ряда вон выходящим), творческому упорству и приобретенному многими годами замечательному мастерству. Достойной наградой старому художнику за его замечательное творчество является присвоение В. Г. К. советским правительством звания «заслуженного деятеля искусств». Искренно и сердечно поздравляю Вас, Василий Григорьевич, с высокой наградой и желаю Вам еще долго, счастливо и плодovито работать во славу советского искусства и на благо нашей счастливой работе!

В. Красный, уч. 7б кл. 52 ср. Киевской школы
29.06.1940

Быть самим собою, идти, не заимствуя техники, — показатель своеобразности, оригинальности, силы творца. Таким есть Кричевский В. Г. Колорит Кричевского — нечто особенное, своеобразное; плюс умение видеть и воспроизводить видимое, это все, что требуется от художника. Приятно и радостно, что в нашей стране, как нигде в мире, умеют ценить людей — творцов, каким есть и В. Г. Крич.

[без підпису]

Творчество художника Кричевского оценил, хороши работы дореволюционного времени, много вкуса и серьезной обработки. Недостаток — несколько тусклость общего вида пейзажа, работы более позднего времени с преобладанием сине-фиолетовых тонов, и разложение тонов хотя и сделаны техн. тщательно, все же не производят должного впечатления, и краска не пьянит, а все эстетическое удовольствие заключается в том, что краска действует, как музыка, как вино. В части графики все великолепно.

Интересны оформления различных постановок. Оформление Полтавск. музея великолепно, получил истинное эстетическое удовлетворение.

Киев (В. Петров)

Колоссальную ценность для творческих работников УССР имеет такой широкий показ творчества одного из крупнейших мастеров, В. Г. Кричевского, который дан на этой выставке. Хотелось бы здесь видеть больше работ Кричевского-архитектора.

09.07.1940 Правильно!!!! (Вербицкий)

Выставка В. Г. имеет большую ценность для растущих художников по оформлению. Она показывает, как надо неустанно работать и как надо с любовью и бережливостью относиться к каждой работе.

Интересны и оригинальны композиции орнаментов, так же поражают мастерством этюды.

(підпис)

ПЕРЕЛІК ПРАЦЬ ВАСИЛЯ ГРИГОРОВИЧА КРИЧЕВСЬКОГО

(1933 р.)

Умовні позначення:

Ар. — архітектура
Гр. — графіка
П. — письменництво
Пр. М. — промислове мистецтво
Т. — театральні оформлення
(+) — у автора

1891 р.

«Хатка з квітучим безом», акварель I. I. Загоскін (Харків)
«Ворожба», акварель, етюд I. I. Загоскін (Харків)
«Осінній пейзаж»
«Річка Основа під Харковом»
«Село Бабаї»
«Бабаївський пейзаж»
«Ліс у Бабаях», акварель, етюд
«Бабаївські липи»
«Криниця біля парку Квітки-Основ'яненка», акварель, етюд (+)

1892 р.

«Куток залізничного моста на фоні пейзажа» (+)
«Пейзаж з залізничним мостом», акварель арх. А. К. Шпігель (Англія)
«Садок і двір у Шпігеля», акварель, етюд (+), участь в буд[уванні]
Торгових Рядів в Харкові біля [Купецького] моста
«Околиці Харкова біля Основи»
Пр. М. «Орнаментальні композиції» А. К. Шпігель
Пр. М. «Орнамент (для підлоги й бордюрів) для метлахських плиток
заводу Бергенгейма у Харкові»
«Гущавина саду біля Богомолівського заводу», акварель (+)
«Околиці Богомолівського заводу в Харкові» (+)
«5 етюдів с. Івні», акварель (+)
«Обміри палацу Карамзіна в Івні»
«Пейзаж Харкова з шоссе Шпігеля», акварель, етюд (+)
«Околиці Харкова біля Лопані»
«Богомолівський завод»
«Околиці міста Валки»
«Пейзаж біля Валок»
«Село біля Валок»
«Берег Лопані» В. І. Токарева

1893 р.

«Хмари», акварель, етюд
«Поле з хмарами»
«Хата діда Тоцького в Лебедині», рисунок олівцем (+)
Ар. Деталізація зовнішньої та внутрішньої обробки
Земельного банку в Харкові
«Берега Лопані», акварель, етюд

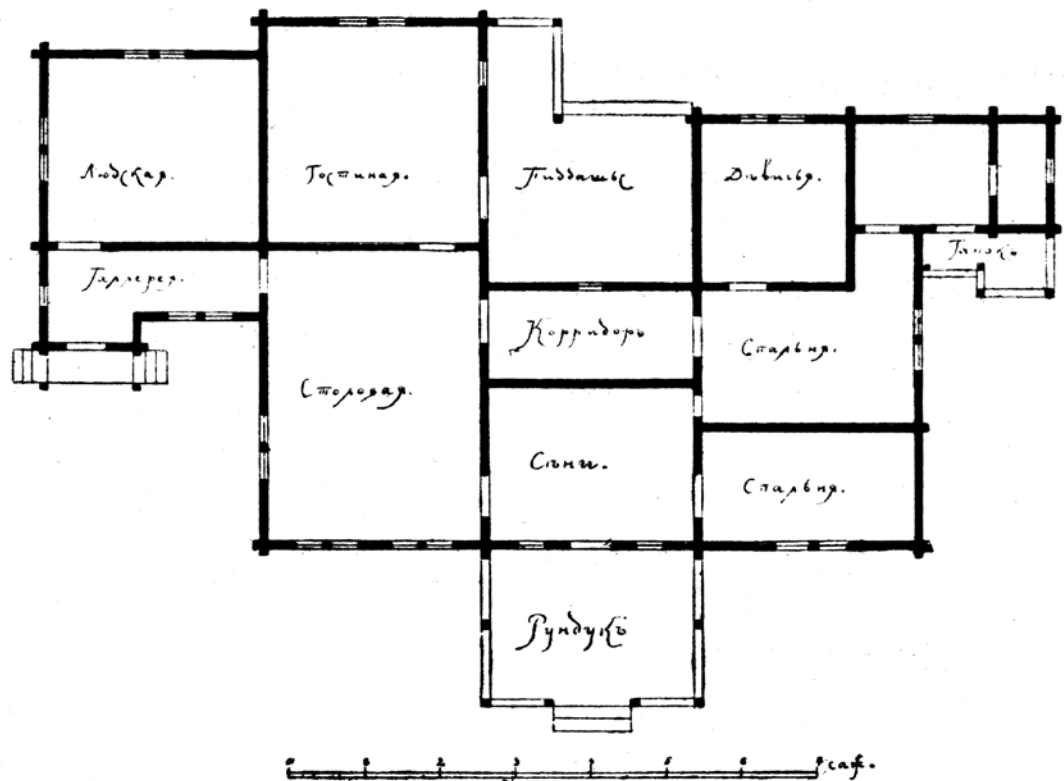

Іл. 11. В. Г. Кричевський. Левада в с. Шпиченцях. 1920.
К., о. 10х19. Приватна збірка

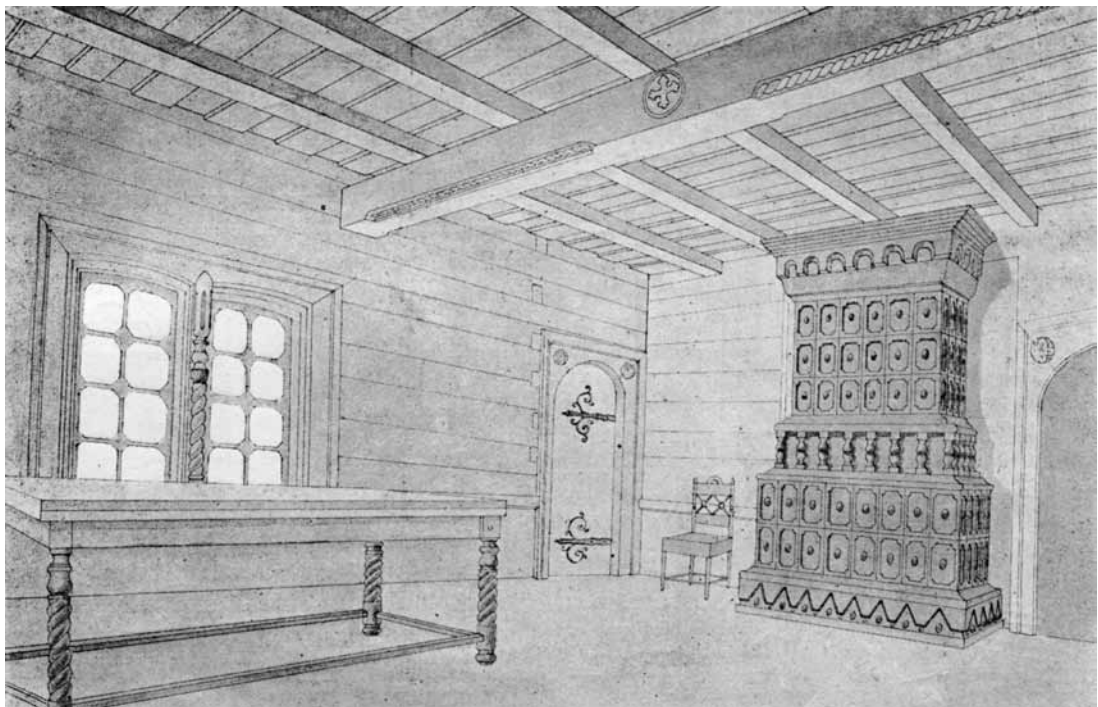

Іл. 12. В. Г. Кричевський. Хата в Шишаках. 1921 р.
Фанера., о. 32,5х46,5. Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського

Іл. 13. В. Г. Кричевський. Будинок для гостей в садибі Г. П. Галагана в с. Лебединцях на Полтавщині. План. 1905. Друкарський відбиток. Публікується за: «Зодчий», 1915, №25, с. 248

Іл. 14. В. Г. Кричевський. Будинок для гостей в садибі Г. П. Галагана в с. Лебединцях на Полтавщині. Інтер'єр. 1905. Друкарський відбиток. Публікується за: «Зодчий», 1915, №25, с. 249

- Абов'янець** (Абовянець) З. — 211
Абрикосов О. І. — 289
Авдаков М. С. — 116, 118, 181, 280, 282, 289, 326
Авратинський О. — 214, 510
Адам, єпископ — 76
Азовський М. П. — 77
Алепський Павло — 85
Алімпій Печерський — 76
Алчевський І. А. — див. Алчевський І. О.
Алчевська Г. О. (Алчевська А. А.) — 109, 287, 289
Алчевський А. А. — очевидно, помилка; можливо, правильно Алчевська Г. О. (див.)
Алчевський Д. О. — 205
Алчевський І. О. (Алчевський І. А.) — 280, 313
Алчевський М. О. (Алчевський Н. А.) — 290
Алчевський О. К. — 109, 116, 278, 286, 346
Альошин П. Ф. — 131
Алякритський Н. І. — 212
Андерсен Г. К. — 172
Андрей Шептицький — 14, 16, 382, 386, 389, 408, 515–516
Андрієвський В. Н. — 208
Андрієнко І. — 309, 390, 435, 517
Аніосор (Аниосор) — 323, 325
Анкер А. — 62
Антоненко-Давидович Б. Д. — 439, 518
Антонович В. Б. — 16, 138
Антонович Д. В. — 14, 17, 51, 97, 104, 122, 189, 190, 215–216, 218–219, 284, 507, 510–511
Антонович К. М. — 188, 509
Аполон — 63
Артинов Г. Г. — 469, 520
Аскоченський В. І. — 44–45
Атаманюк В. І. — 432, 517
Афанасьєв-Чужбинський (Чужбинський) О. С. — 43, 45

Бабат І. Л. — 307, 321
Бабенко В. А. — 212
Бабій О. Й. — 432
Бабкин (Бабкін) М. О. — 115, 279
Багалій (Багалей) Д. І. — 16, 117, 172, 181, 212, 226, 279, 282, 346, 351
Бажан М. П. — 16–20, 111, 127, 139, 217, 234, 267, 284, 306, 321, 329, 425, 429, 508, 511, 514, 517
Байда (Вишневецький) — 77
Балавенський (Балавенский) Ф. П. — 28, 38, 506
Бальзак, О. де — 48
Бантиш Є. Я. — 267
Барбюс А. — 67
Бархин Г. Б. — 64
Башин І. О. — 215
Бейлі Скотт — див. Скотт Бейлі
Бейлі-Скотт — див. Скотт Бейлі
Бекетов О. М. (Бекетов А. Н.) — 16, 107, 109, 116, 118, 131, 147, 149, 181, 204–205, 218–219, 226, 278–279, 282, 286–289, 291–292, 297, 325–326, 344, 346, 511
Беклемішев В. О. — 119
Белкин В. П. — 262
Беяшевський Н. Ф. — див. Біляшівський М. Ф.
Бендер О. — 253
Бенуа Л. М. — 119
Бенш А. Ф. — 116

Бергенгейм Е. — 278, 280, 285, 328, 449, 518
Березовський Г. М. — 209–210
Беретті В. І. — 43
Беркос М. А. — 163
Бершадський Ю. Р. — 160
Бетховен, Л. ван — 18
Белій А. — 18
Биковець М. — 109, 507
Бич-Лубенський К. М. — 486, 521
Біла-Криниця Ф. Д. — 431
Білейкін Л. А. — 199–200
Білокін С. І. — 390, 397, 419, 488, 490, 506, 514–516, 521
Біляшевський М. Ф. — див. Біляшівський М. Ф.
Біляшевський М. Ф. — див. Біляшівський М. Ф.
Біляшівський М. Ф. (Беяшевський Н. Ф., Біляшевський М. Ф., Біляшевський М. Ф.) — 34–35, 39, 118, 212, 366, 509
Бобинський В. П. — 431
Богдан(?) — 325
Богомазов О. К. — 215
Бодянский О. М. — 216
Бойко І. Х. — 132
Бойчук М. Л. — 13, 36, 38, 51, 185, 189, 215, 219, 277, 341–342, 361, 367, 490, 506, 512, 521
Бойчук (Налепинська-Бойчук) С. О. — 215
Бойчук Т. М. — 367
Боплан, Г. Л. де — 67
Борзенко С. — 219, 511
Борисенков — 248
Борщак І. — 185, 509
Ботвиновський Ю. Г. — 43
Бош Є. Б. — 52
Брадтман Е.-Ф. П. — 100
Брайчевський М. Ю. — 17
Браницька — 362
Бредов М. Е. — 362
Бренгвін Ф. — 117, 344–345
Броувер (Броуэр) А. — 262
Бруно-Боніфацій, єпископ — 76
Брюллов К. П. — 47, 50, 237
Бугайчук — 247
Будда С. — 307
Бузескул В. П. — 341
Бузько Д. — 48
Бульдін (Бульдин) К. П. — 71, 74, 141, 146
Булюбаші — 351
Бурачек І. М. — див. Бурячок І. М.
Бурачек М. Г. (Бурячок М.) — 35, 38–39, 51, 54, 103, 159, 162–163, 169, 189, 506
Бурданов Г. Г. — 36, 214, 299, 318, 506, 510
Бурячок І. М. (Бурачек І. М.) — 30, 38, 97, 216, 506
Бурячок М. — див. Бурачек М. Г.
Бутович М. Г. — 77
Бух Б. — 62
Бучма А. М. — 110, 173, 514

В. К. — 214, 510
Вагнер М. — 62
Вагнер, Отто — 17
Ван-дер-Рое — 62
Ванченко П. — 306
Варламов, піаніст — 486, 521